

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА

Визначено переходи забезпеченню інноваційного розвитку підприємств галузі рослинництва. Ідентифіковано основні види інновацій, які впроваджують підприємства галузі. Визначено вплив інноваційної діяльності суб'єктів господарювання на загальну результативність виробництва рослинницької продукції. Оцінено рівень ефективності окремих видів інновацій, впроваджуваних виробниками продукції рослинництва.

Постановка проблеми

Важливим елементом структурної перебудови, що забезпечить збільшення виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва у Житомирській області та зміцнить експортний потенціал аграрного сектора економіки, є застосування науково-технічного прогресу й переведення галузі на інноваційну модель розвитку [1, с. 304]. Галузь рослинництва як сфера діяльності, що лежить в основі продовольчої безпеки країни, її експортного потенціалу та соціально-економічного розвитку, потребує неперервного моніторингу стану та тенденцій її розвитку. Це дасть можливість вчасно виявити існуючі проблеми та потенційні можливості як виробників продукції рослинництва, так й галузі в цілому. Забезпечення достатнього рівня ефективності та конкурентоспроможності підприємств галузі рослинництва у сучасних умовах передбачає організацію господарського процесу на умовах інноваційного розвитку, що й визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень

Грунтовні дослідження теоретичних та прикладних засад інноваційних процесів в аграрному секторі економіки здійснили такі провідні вітчизняні вчені: В. Г. Андрійчук, Н. К. Васильєва, С. А. Володін, О. І. Дацій, М. М. Ільчук, І. О. Іртишева, М. Ю. Коденська, М. Х. Корецький, О. М. Кушніренко, М. А. Садиков, Н. М. Сіренко, О. В. Скидан, С. О. Тивончук, Є. І. Ходаківський, О. Г. Шпикуляк та ін. Проте, науково-технічний прогрес і швидкозмінюючі одне одного інноваційні продукти та технології зумовлюють необхідність забезпечення неперервності дослідження особливостей інноваційних процесів та адаптацію сучасної наукової думки до вимог сучасності. Крім того, окремі положення формування інтегрованої інноваційної системи розвитку рослинництва залишаються недостатньо вивченими та такими, що потребують наукового обґрунтування. Метою дослідження є вивчення особливостей інноваційного розвитку підприємств галузі рослинництва, виявлення перешкод його

© В. В. Ширма

*Науковий керівник – д. е. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України
В. В. Зіновчук

забезпеченню, які були б підставою для формування системи управління їх інноваційним розвитком.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес управління інноваційним розвитком підприємств галузі рослинництва. Інноваційний розвиток підприємства – це процес його вдосконалення з метою покращення результатів господарської діяльності шляхом здійснення ним інноваційної діяльності. Ключовою складовою інноваційного розвитку суб'єкта господарювання є його інноваційна активність, формою прояву якої є інноваційна діяльність. Виходячи із цього, в якості об'єкта дослідження управління інноваційним розвитком підприємств галузі рослинництва доцільно використовувати їх інноваційну діяльність. Проведення дослідження інноваційної діяльності виробників рослинницької продукції дасть змогу виявити види інновацій, які найчастіше впроваджують суб'єкти господарювання, оцінити обґрунтованість саме такого вибору, а також визначити, наскільки ефективною є реалізація кожної окремої інновацій. Результати такого аналізу можна розглядати як основу для оцінки управління інноваційною діяльністю підприємств галузі рослинництва, ідентифікації його основних недоліків та проблем. При цьому вивчення інноваційної активності підприємств має охоплювати всі сторони виробничої діяльності, техніку і технології, організацію виробництва, екологічні та соціальні аспекти діяльності [9, с. 24].

Методологічною та теоретичною основою дослідження є системний підхід до наукових досліджень. Дослідження проведено із використанням методу анкетного опитування керівників та спеціалістів 92 сільськогосподарських підприємств Житомирської області, які виготовляють продукцію рослинництва. На момент опитування в регіоні у сфері сільськогосподарського виробництва функціонувало 1300 підприємств. Тобто частка вибіркової сукупності склала понад 7%. Відбір респондентів проводився неповторним шляхом: один опитаний заповнював форму анкети лише один раз. Обсяг вибіркової сукупності визначено за формулою [3]:

$$n = \frac{t^2 \omega(1-\omega)N}{\Delta^2},$$

де t – нормальне відхилення, яке відповідає заданій надійній величині ймовірності, що зазвичай приймається на рівні більше 0,95%; ω – ступінь варіації розподілу; Δ^2 – гранично допустима помилка репрезентативної вибірки; N – обсяг генеральної сукупності.

З метою обґрунтування чисельності опитаних, необхідно визначити гранично допустиму помилку, яка характерна для такої вибіркової сукупності. Оскільки ступінь варіації відповідей на запропоновані питання у межах генеральної сукупності невідомі, значення ω прийнято на рівні 0,05, що дає можливість врахувати максимально можливий ступінь варіації відповідей.

Надійну ймовірність прийнято на рівні 0,95 ($1-\omega$), для якого нормальне відхилення складе $t=1,96$. Виходячи із цього, гранично допустима помилка репрезентативності буде рівна

$$\Delta = \sqrt{\frac{1,96^2 \cdot 0,5 \cdot (1-0,5) \cdot 1300}{92}} = 3,68.$$

Отримане значення граничної помилки означає, що у межах генеральної сукупності відповіді відхиляються від відповідей вибраних респондентів менше ніж на 4%. Таке значення помилки репрезентативності є прийнятним для перенесення результатів соціометричного опитування на генеральну сукупність, тобто на всі підприємства галузі рослинництва Житомирської області.

З метою оцінки впливу окремих факторів на ефективність інноваційної діяльності підприємств галузі рослинництва у дослідженні також використовувалися методи кореляційного аналізу та багатофакторного групування (кластерного аналізу).

Результати дослідження

Серед видів інновацій, які підприємства галузі рослинництва впроваджують найчастіше, респонденти виділяли вирощування нових сортів сільськогосподарських культур, вдосконалення виробничих (системи удобрення, хімізації, збирання тощо) та управлінських процесів. Незадовільною є незначна частка підприємств, що організовують переробку продукції власного виробництва на інноваційній основі, особливо враховуючи суттєву залежність вітчизняних виробників від посередницьких структур та переробних підприємств, які часто диктують ціни на рослинницьку продукцію.

Оцінку обґрунтованості відносно невеликої частки респондентів, які використовують організаційні інновації у сфері вдосконалення маркетингової складової господарської діяльності (зокрема завоювання нових та розширення існуючих ринків збуту), здійснено на основі результатів аналізу фактичного значення та динаміки ринкової частки підприємств. За результатами опитування встановлено, що ринкові позиції більше 53,26% опитаних є незадовільними, оскільки їх ринкова частка дуже низька або недостатня. Що ж стосується характеру змін цього показника, то для 14,13% респондентів характерне скорочення його рівня. Наведене свідчить про необхідність розробки та впровадження науково обґрунтованих методів управління збутовою діяльністю підприємств галузі рослинництва. Відтак, те, що лише 38% опитаних здійснюють інноваційну діяльність у сфері реалізації, є незадовільним. Крім того, впровадження інновацій, зазвичай, призводить до покращення результативних показників, а у даному випадку – до зростання частки ринку. З огляду на це, можна припустити, що ринкова частка більшості загаданих 38% підприємств є достатньою та має тенденцію до підвищення, а суб'єкти господарювання із низьким значенням цього показника відповідні інновації не практикують. Це підтверджує висновок про те, що кількість підприємств галузі

рослинництва, які використовують організаційні інновації у сфері вдосконалення маркетингової складової господарської діяльності, занадто низька.

Основними причинами відмови від здійснення інноваційної діяльності понад 65 % керівників та спеціалістів вважають брак фінансових ресурсів. Водночас, близько чверті опитаних не бачать потреби у здійсненні інноваційної діяльності. Наведене свідчить про недостатню обізнаність керівництва підприємств галузі рослинництва у питаннях організації господарського процесу на засадах інноваційного розвитку як невід'ємної складової забезпечення конкурентоспроможності виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках. Загалом же, активізація інноваційних процесів у галузі рослинництва потребує приділення особливої уваги вивченню механізмів фінансового забезпечення інноваційної діяльності виробників рослинницької продукції.

Серед основних джерел фінансування господарської діяльності керівники та спеціалісти підприємств галузі рослинництва виділяють власні кошти (92 %), у т. ч. – бюджетні ресурси для підприємств державної форми власності (12 %). Недостатніми є обсяги зовнішніх інвестицій у виробництво продукції рослинництва (27 %). Незацікавленість інвесторів вкладати фінансові ресурси у вітчизняну рослинницьку галузь пояснюється її високою ризиковістю. Зокрема, для інших сфер національної економіки характерні традиційні економічні, ринкові та політичні ризики, тоді як виготовлення продукції рослинництва пов'язане ще й із дією специфічних виробничих ризиків, що спричинені дією випадкових природно-кліматичних факторів. Це, у свою чергу, підвищує рівень інноваційних ризиків, які пов'язані із покращенням виробничих процесів у галузі рослинництва. Підтверджуючи ці висновки, майже 14 % респондентів серед причин відмови впровадження інновацій назвали підвищені інноваційні ризики.

Іншим джерелом фінансування вирощування сільськогосподарських культур є кредитні ресурси (34 % респондентів). Проте, їх використання, як і у випадку залучення інвестиційних ресурсів, ускладнюється високими ризиками галузі, а також сезонністю виробництва. Наведене зумовлює високі відсоткові ставки та практично унеможливорює отримання кредитів на пільгових умовах без участі держави. Водночас, зростаючий бюджетний дефіцит не дає підстав сподіватися на збільшення обсягів державної підтримки при кредитуванні виробників продукції рослинництва.

Одним із способів подолання виділених проблем є страхування посівів та врожаю сільськогосподарських культур. Страхування є одним із найбільш дієвих інструментів зниження негативних впливів погодних ризиків підприємств галузі рослинництва, використання якого, з одного боку, скорочує ймовірність збитків виробників, а з іншого – полегшує процедуру отримання кредитів. Проте, протягом останніх 2007–2011 рр. в Україні спостерігається негативна тенденція до скорочення площ застрахованих посівів та кількості страхових угод майже в 3 та 2 рази, відповідно. Зростання страхових сум за відповідними страховими договорами щорічно складає приблизно 8,9 %, що не перекриває середньорічний темп інфляції (більше 10 %) в аналізований період. Тому, таке незначне

збільшення страхових сум не є свідченням позитивних зрушень у сфері страхування посівів та врожаю культур. Дещо покращує ситуацію зниження страхового тарифу. Загалом, виявлені негативні тенденції свідчать про недостатнє використання страхового інструментарію у цілях скорочення виробничих ризиків та такий спосіб забезпечення більшої надійності й привабливості бізнесу підприємств галузі рослинництва.

Недостатнім є також використання лізингу (8,9 % опитаних), умови якого є вигідними для технічного забезпечення господарських процесів на інноваційній основі. У цілому, в Україні спостерігається стійка тенденція до зростання частки вартості лізингових угод у сільському господарстві [5–8]. Це дає підстави сподіватися на поступове збільшення кількості підприємств галузі рослинництва, що купують техніку на умовах лізингу. Отже, стикаючись із фінансовими труднощами, які перешкоджають впровадженню інновацій у господарський процес, підприємства галузі рослинництва не повністю використовують дієві фінансові інструменти, застосування яких може вирішити частину проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Здійснення інноваційної діяльності, зазвичай, передбачає необхідність співпраці із науково-дослідними організаціями. Обґрунтовано, що у разі співробітництва із науково-дослідними організаціями рівень ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва збільшується. Проте, згідно із результатами опитування, 64 % досліджених підприємств галузі рослинництва не мають взаємовідносин із науково-дослідними організаціями. Якщо враховувати те, що 59 % респондентів здійснюють інноваційну діяльність, а 34 % – взаємодіють із науковою сферою, можна зробити висновок, що у сфері інновацій лише 25 % підприємств співробітничать із приватними організаціями.

Згідно із результатами опитування, основною причиною відмови від співпраці із науково-дослідними організаціями є згадана вище нестача грошових ресурсів. Також, відносно великою є частка підприємств, які не зацікавлені у такій співпраці (32,76 % не мають потреби у такому співробітництві, а майже 10 % – не задоволені кваліфікацією наукового персоналу та асортиментом наукових розробок). Відтак, одним із напрямів діяльності науково-дослідних установ має стати налагодження взаємозв'язків із підприємствами. Для цього необхідним є, по-перше, вивчення попиту на різні види послуг і розробок та подальша організація діяльності саме у розрізі найбільш важливих для споживачів об'єктів інновацій; по-друге, необхідно сформувавши цінову політику, яка б влаштовувала як науково-дослідні організації, так і підприємства галузі рослинництва. Важливим вбачається формування повноцінної системи інформаційного забезпечення потенційних клієнтів про діяльність науково-дослідних організацій, а також здійснення робіт безпосередньо на замовлення та за потребою підприємств.

Що ж стосується сфер взаємодії підприємств галузі рослинництва із науково-дослідними організаціями, то найбільше респондентів (84,38 %) купують у науково-дослідних організаціях більш продуктивні сорти сільськогосподарських

культур (рис. 1). Суттєва частка суб'єктів господарювання Житомирської області покращує технічне забезпечення виробництва продукції рослинництва (майже половина опитаних) та процес удобрення культур (40,63 % респондентів). У цілому, результати аналізу свідчать про відносно рівномірний розподіл інтересів та сфер співпраці виробників і науково-дослідних організацій та охоплення останніми практично всіх сфер інноваційної діяльності. Тобто, у разі налагодження контактів із науково-дослідною організацією, підприємство автоматично стає інформованим про перелік робіт, що здійснюють науковці, та їх розцінки. Разом із цим, підвищується рівень поінформованості підприємств щодо сфер застосування інновацій та вигод від їх впровадження. Як результат, співпраця набуває постійного характеру та поступово розповсюджується на всі сфери господарської діяльності.

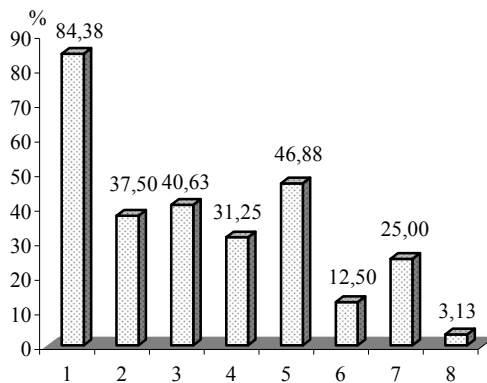

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер співпраці підприємств галузі рослинництва та науково-дослідних організацій

Примітка: 1 – придбання нових, більш продуктивних сортів рослин; 2 – придбання нових засобів хімізації; 3 – придбання нової вдосконаленої техніки сільськогосподарського призначення; 4 – розробка та обґрунтування сівозміни; 5 – вдосконалення системи удобрення; 6 – складання бізнес-планів, технологічних карт, кошторисів та іншої документації; 7 – аналіз ґрунту.

Джерело: розроблено автором на основі соціологічного дослідження.

Ефективність використання нових сортів сільськогосподарських культур як одного із видів продуктивних інновацій проявляється, передусім, у зміні рівня врожайності. Тому, впровадження таких інновацій, зазвичай, має супроводжуватися зростанням рівня врожайності. З метою описання характеру змін цього показника респонденти оцінили динаміку врожайності за 5-бальною шкалою: 1 бал – стрімке зниження, 2 – повільне зниження, 3 – стабільність, 4 – повільне зростання, 5 балів – стрімке зростання. Як зазначалося, нові сорти сільськогосподарських культур застосовують 71,43 % суб'єктів господарювання.

Зростання ж рівня рентабельності характерне для 33,69 %. Це означає, що впровадження нових, більш продуктивних сортів, не виправдовує себе майже у 38 % підприємств галузі рослинництва. Наведене свідчить про недостатню ефективність інноваційної діяльності у цій сфері.

Серед причин недостатньої продуктивності рослин у вітчизняних підприємств галузі рослинництва слід виділити, передусім, якість ґрунту, незадовільний рівень якої спричинений науково необґрунтованими сівоzmінами та системами удобрення. Також, непересічне значення у процесі моніторингу якості сільськогосподарських угідь відіграє проведення лабораторних обстежень ґрунту. Зокрема, встановлено, що між характером зміни рівня врожайності та якістю ґрунту існує тісний кореляційний зв'язок. Це свідчить про те, що зростання якості ґрунту зумовлює зростання рівня врожайності. Водночас, такі заходи щодо збереження та відновлення якості ґрунту як використання науково обґрунтованої сівоzmіни та вдосконалення системи удобрення у співробітництві із науково-дослідними установами здійснюють лише 31 та 47 %, відповідно. У цілому ж, проведення заходів з моніторингу та покращення якості ґрунту характерне для більш ніж половини підприємств галузі рослинництва. Проте, більшість респондентів співпрацює не із науково-дослідними організаціями, а приватним сектором економіки, що підтверджує попередні висновки про недостатню налагоджені контакти суб'єктів наукової сфери із виробниками продукції рослинництва.

Що стосується інновацій виробничих процесів, то їх здійснюють 52 % опитаних. При цьому, більше 70 % підприємств галузі рослинництва покращує систему обробітку ґрунту. Основними вимогами до систем обробітку є їх енергота ресурсозберігаючі і ґрунтозахисні властивості. У процесі вибору системи обробітку для кожного окремого підприємства слід спиратися на результати оптимального співвідношення наведених трьох критеріїв, а мінімізація витрат не має здійснюватися на шкоду якісним характеристикам земельних ресурсів. 57 % підприємств галузі рослинництва вдосконалюють систему удобрення сільськогосподарських рослин, з яких 47 % – співпрацюють із науковцями.

В основі науково обґрунтованих систем обробітку ґрунту та удобрення лежить підвищення рівня врожайності рослин через покращення якості угідь й збільшення їх родючості. Тому для оцінки ефективності впровадження інновацій у відповідні виробничі процеси, доцільно встановити, як змінювалася якість земельних ресурсів у підприємствах, що впроваджували нові системи обробітку ґрунту та удобрення сільськогосподарських рослин, а також, як такі зрушення вплинули на врожайність сільськогосподарських культур. При цьому, у разі відсутності істотного зв'язку, гіпотезу про обґрунтованість покращення відповідних виробничих підпроцесів підприємствами галузі рослинництва слід відхилити. У процесі кореляційного аналізу кожен із показників оцінено за відповідною бальною шкалою: 1) x_1 – факт зміни системи обробітку ґрунту: 1

бал – система обробітку не змінювалася; 2 бали – система обробітку змінювалася; 2) x_2 – факт зміни системи удобрення: 1 бал – система удобрення не змінювалася; 2 бали – система удобрення змінювалася; 3) x_3 – характер зміни рівня врожайності сільськогосподарських культур: 1 бал – стрімке зниження; 2 бали – повільне зниження; 3 бали – стабільність; 4 – повільне зростання; 5 – стрімке зростання; 4) x_4 – характер зміни рівня якості ґрунту: 1 бал – стрімке погіршення; 2 бали – повільне погіршення; 3 бали – стабільність; 4 – зростання.

Як свідчать дані табл. 1, незважаючи на те, чи змінювали підприємства галузі рослинництва системи обробітку ґрунту, характер змін якості ґрунту та рівня врожайності (за бальною оцінкою) залишається однаковим. Зокрема, не покращуючи систему обробітку ґрунту, суб'єкти господарювання забезпечують повільне зростання (4 бали) рівня врожайності сільськогосподарських культур та стабільність (4 бали) якості ґрунту; такий самий результат вони матимуть і при впровадженні інновацій у відповідну сферу виробничого процесу. Відсутність суттєвого впливу впровадження зазначених заходів на характер змін виділених показників підтверджує і низький рівень коефіцієнтів кореляції та перевищення критичних значень t -критеріїв Стьюдента їх фактичних рівнів.

Таблиця 1. Результати аналізу впливу вдосконалення систем обробітку ґрунту удобрення на якості ґрунту та рівень врожайності

Характеристика підприємств	Середній бал		Коефіцієнт кореляції, що відображає вплив зміни виробничого процесу на зміну		t -критерій Стьюдента за коефіцієнтом кореляції	
	за рівнем врожайності	за якістю ґрунту	рівня врожайності	якості ґрунту	за рівнем врожайності	за якістю ґрунту
Не змінювали систему обробітку ґрунту	4	3	-0,01	0,25	2,48	0,07
Змінювали систему обробітку ґрунту	4	3				
Не змінювали систему удобрення культур	3	3	0,52	0,16	1,54	5,82
Змінювали систему удобрення культур	4	3				

Джерело: розроблено автором на основі соціологічного дослідження.

Аналогічно, зміна системи удобрення не впливає на зміну якості ґрунту, оскільки в обох випадках цей показник є сталим у динаміці (3 бали). Натомість, покращення системи удобрення має позитивний вплив на рівень врожайності: у підприємств, які здійснюють відповідні вдосконалення, спостерігається повільне зростання (4 бали) рівня врожайності, тоді як рівень врожайності виробників, що не змінюють систему удобрення, залишається сталим. При цьому, коефіцієнт кореляції $r(x_2, x_3) = 0,52$ є значущим, оскільки фактичне значення t -критерію Стьюдента більше за критичне $t_{факт} = 5,82 \geq t_{кр} (60, 0,98) = 2,39$.

У цілому, результати аналізу свідчать про те, що існуючі зміни у таких виробничих підпроцесах, як обробіток ґрунту та удобрення посівів можна оцінити як науково необґрунтовані та, відповідно, неефективні. Винятком є лише вдосконалення системи удобрення, яке у більшості підприємств призвело до повільного підвищення рівня врожайності. Водночас, сучасні системи землеробства передбачають цілеспрямовану діяльність людини щодо відновлення родючості ґрунтів. Відтак, вдосконалення виділених підпроцесів виробничої діяльності підприємств галузі рослинництва на інноваційній основі має забезпечувати позитивний ефект в обох виділених напрямках – і збільшенні врожайності, і покращенні якості земельних ресурсів. Наведене свідчить про низьку ефективність відповідних інновацій.

У процесі аналізу встановлено, що однією із проблемних сфер діяльності підприємств галузі рослинництва також є збут продукції. Це пояснюється тим, що часто виробники з тих чи інших причин реалізують продукцію посередницьким організаціям, а не кінцевим споживачам (у т. ч. переробним підприємствам), втрачаючи через це частину економічного ефекту. Зокрема, 59 % респондентів наголосили на тому, що одним із напрямів реалізації, які використовують на їхніх підприємствах, є збут продукції власного виробництва саме посередникам.

Результати аналізу зміни частки ринку досліджуваних підприємств показали, що для цього індикатора конкурентоспроможності господарської діяльності, в основному, характерна сталість у часі (53 % опитаних). Негативні тенденції втрати ринкових позицій відмітили 14 % респондентів. Встановлено, що дослідження попиту та аналіз потреб споживачів здійснюють майже 73 % підприємств галузі рослинництва, тоді як 27 % – не відслідковують ситуацію на ринку. Коментуючи це, слід зазначити, що в умовах глобалізації та інтеграції України у світове співтовариство обґрунтування асортименту продукції та її якісних характеристик має бути невід'ємною складовою маркетингової діяльності підприємства.

Базовим показником результативності господарської діяльності є рівень її ефективності. Що ж стосується ефективності впровадження інновацій, то вона, передусім, пов'язана із характером змін рівня ефективності. Інноваційна діяльність здійснюється з метою покращення сучасного стану одного із елементів господарської діяльності. Тому, логічно припустити, що у разі низького рівня ефективності господарської діяльності, керівництво має проводити певні зміни, які, зазвичай, пов'язані із нововведеннями, що, тією чи іншою мірою, є інноваціями. Водночас, такі нововведення можуть бути неефективними, що відображається у відсутності позитивних змін рівня ефективності (тобто у відсутності його зростання). Виходячи із цього, аналіз ефективності управління інноваційною діяльністю підприємств галузі рослинництва проведено у двох напрямках: 1) дослідженні відповідності нововведень реальним потребам підприємств галузі рослинництва; 2) визначенні

ступеня ефективності впровадження інновацій. При цьому до аналізованих сфер впровадження інновацій включено виробничу (використання нових сортів сільськогосподарських культур, удобрення, покращення якості ґрунту та загалом технологічний процес виробництва) й управлінську (у т. ч. сферу маркетингу) сфери.

З результатів кореляційного аналізу видно, що у всіх сферах, окрім маркетингової, коефіцієнт кореляції має від'ємне значення та є значущий (табл. 2). Це означає, що у більшості випадків вдосконалення господарської діяльності здійснювали ті підприємства, які мають недостатній рівень ефективності. Що ж стосується дослідження ринку, то залежності в даному випадку не існує, і це свідчить про те, що аналіз попиту здійснюють як ефективні, так і недостатньо ефективні підприємства.

Таблиця 2. Показники впливу дослідження потреб споживачів на стан та характер змін частки ринку підприємств галузі рослинництва

Сфера впровадження інновації	Коефіцієнт кореляції між індикатором впровадження інновації* та		<i>t</i> -критерій Стьюдента парного коефіцієнта кореляції	
	рівнем ефективності	характером зміни рівня ефективності	за рівнем ефективності	за характером зміни рівня ефективності
Нові сорти рослин	-0,44	-0,44	4,19	4,21
Покращення якості ґрунту	-0,58	-0,55	6,11	5,77
Система удобрення	-0,65	-0,51	7,35	5,08
Технологія виробництва	-0,40	-0,36	3,81	3,31
Маркетингова діяльність (зокрема дослідження ринку)	-0,28	-0,19	2,56	1,63
Сфера управління	-0,60	-0,51	6,50	5,19

Примітка: * – індикатор впровадження інновації визначався за двобальною шкалою: 1 бал – інновація (-ції) впроваджувалася (-лися); 2 бали – інновація (-ції) не впроваджувалася (-лися).

Джерело: розроблено автором на основі соціологічного дослідження.

Успішність виробництва продукції рослинництва залежить від рівня конкурентоспроможності підприємства, яка, у свою чергу, передбачає необхідність створення майбутніх конкурентних переваг. Тобто здійснення інноваційної діяльності необхідна не тільки для підвищення ефективності господарського процесу, але й утримання конкурентних переваг. Іншими словами, впроваджувати інновації мають як недостатньо ефективні підприємства, так і ті, що на поточний момент мають задовільні результати господарювання. З позицій кореляційного аналізу між впровадженням інновацій та ефективністю має бути тісний обернений зв'язок.

Вплив інноваційної діяльності на характер змін ефективності підприємств галузі рослинництва у більшості сфер впровадження інновацій (крім маркетингової) також характеризується від'ємним та значущим рівнем парних коефіцієнтів кореляції. Такі результати є свідченням неефективності вдосконалення господарських процесів та управління інноваційною діяльністю.

Як зазначалося раніше, ефективність інноваційної діяльності як основний індикатор результативності управління інноваціями пов'язаний із виявленням та аналізом характеру змін результатів за окремими інноваціями та економічною ефективністю діяльності підприємства у цілому. У процесі дослідження оцінено залежність між характером зміни окремих факторних показників (частки ринку як одного із основних індикаторів конкурентоспроможності, рівня врожайності як індикатора ефективності виробничих процесів, якості ґрунту як одного із головних показників екологічної ефективності) та рівнем економічної ефективності діяльності підприємств галузі рослинництва у цілому. Для цього, у дослідженні використано метод багатofакторного групування [2, 4, 10]. Об'єктом аналізу була сукупність 74-х підприємств галузі рослинництва. У цілому, результати групування свідчать про те, що стійкий та незмінний характер рівня ефективності, у більшості випадків, супроводжується відсутністю змін або повільним зростанням факторних ознак. Зокрема, спостерігається чітка закономірність: чим більш позитивна тенденція змін окремих факторів, тим більш прийнятним є характер зміни рівня ефективності виробництва продукції рослинництва. Це означає, що ефективне впровадження інновацій у кожній окремій із виділених сфер господарського процесу дасть змогу покращити характер динаміки ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва.

Висновки

У підприємствах галузі рослинництва Житомирської області основну увагу приділяють впровадженню у виробництво більш продуктивних сортів сільськогосподарських культур, а також вдосконаленню виробничого процесу шляхом зміни систем удобрення. Основною перешкодою здійснення інноваційної діяльності виробники рослинницької продукції вважають нестачу грошових ресурсів. Серед проблем також виділено і неналагодженість взаємозв'язків між науково-дослідними організаціями та безпосередньо суб'єктами господарювання. Вкрай негативною є неефективність більшості інновацій, які впроваджують у підприємствах галузі. Наведене свідчить про недосконалість або взагалі відсутність системи управління інноваційною діяльністю виробників продукції рослинництва. Водночас, впровадження науково обґрунтованих інновацій у виробничу (застосування нових сортів рослин, підвищення якості ґрунту, вдосконалення виробничих процесів тощо) та

управлінську (в т. ч. маркетингову) сфери формують підґрунтя для підвищення рівня ефективності виробництва й реалізації продукції рослинництва.

Перспективи подальших досліджень

Враховуючи існування суттєвих недоліків та недостатню ефективність управління інноваційною діяльністю підприємств галузі рослинництва, актуальності набувають питання розробки та імплементації адекватного та дієвого механізму управління інноваційною діяльністю підприємств галузі рослинництва.

Література

1. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 рр. та на період до 2015 р. / Колектив авторів: *Дейсан М.М., Дідківський М.П., Бабич С.М.*, та ін. – Житомир: Рута, 2009. – С. 304.

2. *Меньшенина И. Г.* Кластерообразование в региональной экономике : моногр. / *И. Г. Меньшенина, Л. М. Капустина* // Федер. агентство по образованию, Урал. гос. экон. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2008. – 154 с.

3. Методологические рекомендации по проведению обследования по определению степени использования общественного транспорта различными категориями граждан (транспортной подвижности граждан) [Электронный ресурс]: Письмо Госкомстата РФ от 14.02.2002, № ОР-09-23/692. – Режим доступа : <http://www.zakonprost.ru/content/base/part/359906/>.

4. *Олдендерфер М. С.* Кластерный анализ / Факторный, дискриминантный и кластерный анализ / *М. С. Олдендерфер, Р. К. Блэшфилд*; пер. с англ.; под. ред. *И. С. Енюкова* // – М. : Финансы и статистика, 1989. – 215 с.

5. Підсумки діяльності лізингодавців за 2008 р. [Електронне джерело] // Українське об'єднання лізингодавців. – Режим доступу : http://www.uul.com.ua/files/2008_ukr.pdf.

6. Підсумки діяльності лізингодавців за 2009 р. [Електронне джерело] // Українське об'єднання лізингодавців. – Режим доступу : http://www.uul.com.ua/files/2009_ukr.pdf.

7. Підсумки діяльності лізингодавців за 2010 р. [Електронне джерело] // Українське об'єднання лізингодавців. – Режим доступу : http://www.uul.com.ua/files/2010_ukr.pdf.

8. Підсумки діяльності лізингодавців за 2011 р. [Електронне джерело] // Українське об'єднання лізингодавців. – Режим доступу : http://www.uul.com.ua/files/2011_ukr.pdf.

9. *Шпикуляк О. Г.* Етапність інноваційного процесу та оцінка ефективності інноваційної діяльності / *О. Г. Шпикуляк, С.О. Тивончук* // Економіка АПК. – № 12. – 2011. – С. 109–116.

10. Шуметов В. Г. Кластерный анализ: подход с применением ЭВМ / Шуметов, В. Г. Л. В. Шуметова // . – Орел : ОрелГТУ, 2000. – 118 с.
